

K ŽIVOTNÍMU JUBILEU DOC. PhDr. ZDEŇKA MATĚJČKA

Docent Matějček proslul svým úsporným ekonomickým opatřením, když v rámci rodiny zrušil roztržštěné oslavy narozenin a jmenin četných příslušníků a ustanovil společný svátek pro všechny jednou v roce na svatého Matěje, kdy se i jemu dostává nejvíce gratulací. Podařilo se mu tím navíc natolik zatemnit okolnosti svého narození, že se málem připravil o zasloužená blahopřání k šedesátinám, které by mu ostatně nikdo vzhledk jeho svěžímu mladistvému zjevu nehádal.

Ne bez námahy se však nakonec podařilo zjistit, že se dne 16. srpna 1922 narodil řediteli světově proslulého státního hřebčína v Kladrubech nad Labem Jaroslavu Matějčkovi a jeho ženě Vlastě jako prvorozený syn Zdeněk. Studoval na gymnasiu v Pardubicích, kde maturoval v r. 1941. V pětačtyřicátém roce se přihlásil na Filosofické fakultě Karlovy university v Praze ke studiu filosofie a českého jazyka. Literaturu studoval u prof. J. B. Čapka, psychologii u profesorů Doležala, Stavěla a dr. Rameše. Získal tak tu nejlepší přípravu pro svůj pozdější systematický zájem o problematiku vývojevých poruch čtení. Promoval v r. 1951 spolu s kolegou Josefem Langmeierem.

S dr. Langmeierem spolupracoval i na svém prvním pracovišti v Sociodiagnostickém ústavu, kam nastoupil v r. 1949. Ačkoliv se ústav několikrát stěhoval a změnil název, zůstal mu věrný plných dvacet let a následoval ho z památné budovy Nalezince na Karlově napřed do Vratislavovy ulice a posléze do ulice primátora Dittricha

na Novém Městě. Vedoucí Sociodiagnostického ústavu, dětský sociální lékař MUDr. Oldřich Říha, navazoval na dlouhodobou tradici profesorů Herforta, Čády a později prof. Stejskala. Vytvořil na svou dobu obdivuhodnou koncepci pracovního týmu, jakousi renesanční dílnu psychologie, kde spolupracovali úzce lékaři s psychology a sociálními pracovníky, což zůstává dodnes často nedostupným ideálem. Ze starších spolupracovníků tu působili psycholožky dr. Smržová s dr. Novákovou a pediatr dr. Karel Macek, který měl významný podíl na objevení syndromu lehké mozkové dysfunkce u nás. Dr. Matějček s oblibou vzpomíná z dřevních dob působení v Nalezinci ještě na méně nápadné, zato však četné kolegy, kteří svými veselými kousky rozptylovali nejen personál, ale zvláště malé pacienty. Byli to švábi, kteří vždy v nejméně očekávané chvíli vybíhali ze svých úkrytů, aby uvolnili napětí examinatorů i subjektů soustředěných k záluďnostem Binetova testu. K záslužné tradici ústavu patřilo vyšetřování dětí přímo na místě sociálního ohrožení, v dětských domovech se zvýšenou výchovnou péčí, v sociálních ústavech pro duševně opožděné děti a pro děti s těžkými smyslovými vadami. Zde se dr. Matějček bezprostředně seznámil s problematikou delinkvence, deprivace, mentální retardace a tělesného a smyslového postižení.

V r. 1954 byl ústav přejmenován na Dětskou psychiatrickou poradnu Pražského kraje a jeho vedoucím se stal primář JUDr. a MUDr. Otakar Kučera, který rozšířil týmovou spolupráci dá-

le o psychiatrická hlediska. Také dr. Matějček získal možnost rozšíření praktického pohledu na psychopatologickou problematiku zvláště v kontaktu s pacienty hospitalizovanými na klinické základně poradny v Dětské psychiatrické léčebně v Dolních Počernicích. Zde se začal věnovat jednak otázce dyslexií, jednak otázce náhradní rodinné péče.

Vedle své odborné praxe se dr. Matějček od r. 1959 věnoval pedagogické činnosti a přednášel na Katedře psychologie FFUK vývojovou diagnostiku a dětskou psychologii. Odchoval celou řadu klinických psychologů, kteří na něho s vděčností vzpomínají. V r. 1971 získal titul kandidáta věd za práci *Sledování dětí v dětských domovech*.

Určitý mezník představuje pro dr. Matějčka přechod na Katedru pediatrie ILF v r. 1969, kde se opět setkává s kolegou dr. Langmeierem, s nímž spolupracoval na populární publikaci *Člověk známý neznámý* (1959) a na významné vědecké práci *Psychická deprivace v dětství* (1963), která se dočkala několika vydání a je hojně překládána. Pro činnost ve velké pojeté koncepci sociální pediatrie, o níž se zasazoval vedoucí katedry prof. MUDr. Josef Švejcar, DrSc., a v níž zaměřeně pokračuje i současný vedoucí katedry doc. MUDr. Jiří Dunovský, CSc., byla volba psychologa dr. Matějčka mimořádně šťastnou. Zde mohl předávat své rozsáhlé znalosti a zkušenosti zejména v pedagogické činnosti v rámci postgraduální výuky klinických psychologů. Z tohoto místa, kde působí dodnes, ho znají absolventi psychologie i z mimopražských kateder, kteří prošli kurzy a školicími místy, jež dr. Matějček vede.

Ale ani zde se neomezil na rutinní práci a výuku a dále intenzivně pracuje teoreticky i výzkumně. V r. 1977 byl jmenován docentem na základě

habilitační práce *Vývojové poruchy čtení*, která mezitím vyšla i knižně (1972, 1974, 1975). V poslední době se soustředil ve výzkumné činnosti na problematiku dětí z nechtěného těhotenství (1975) a dětí z rodin alkoholiků (1981). Od otázek deprivace pak přešel k subtilnější, ale co do výskytu častější a co do potřeby řešení neméně naléhavé problematice subdeprivace (1981).

Doc. Matějček je kromě toho aktivně činný v Československé psychologické společnosti, v pediatrické a psychiatrické sekci České lékařské společnosti, ve Sdružení pro pomoc mentálně postiženým a v sekci specifických poruch učení České logopedické společnosti, již je i předsedou. Ve stručné bibliografii uvádíme jen práce v mateřském jazyce, ale četné jeho publikace vyšly též v ruštině, polštině, němčině, angličtině, francouzštině, španělštině, italštině, švédštině a japonštině. Kromě odborných publikací je autorem popularizačních článků v časopisech *Vlasta*, *Děti a my*, *Rodina a škola*, *Předškolní výchova* a mnohých dalších. Dokáže svěžím a názorným způsobem popularizovat moderní poznatky psychologie nejen literární formou, ale i živým slovem v televizních pořadech.

Při bilancování šíře a obsahu práce doc. Matějčka u příležitosti jeho životního jubilea nás nutně musí upoutat její rozsah, který by při prvním pohledu mohl vyvolat i dojem roztržštěnosti. A skutečně někomu je doc. Matějček známý spíše jako autor deprivace, někomu jako odborník na dyslexie, jinému na dětskou kresbu, na lehké mozkové dysfunkce, ranou vývojovou diagnostiku atd. atd. Šíře zájmů je však doc. Matějčkovi dána širokým základem pramenicím z bezprostředního doteku se sociálním dohledem jednotlivých oblastí. A v tomto prospektivním doteku je patrný i vzác-

ný Matějčkův universalismus, který představuje jednotící pojítko mezi vzdálenými okruhy a upozorňuje na jejich vnitřní sepětí.

Pokoušíme-li se zde vymezit alespoň schematicky okruhy Matějčkových zájmů do tří oblastí, chceme právě upozornit na tuto jejich vnitřní koherenci. Prvním okruhem by byla oblast studia vývojové psychologie s důrazem na vývojovou diagnostiku od nejranějších fází dítěte. V oblasti neonatopsychologie se zaměřuje zejména na emocionální vývoj a význam časného vztahu matky k dítěti. Ale zájem se zákonitě rozšiřuje jak k dalším vývojovým stadiím, až k adolescenci, tak k speciálním otázkám vývojových poruch a sociální podmíněnosti vývoje.

Speciální otázky vývojových poruch tvoří druhou oblast Matějčkova zájmu. Soustřeďuje se na souvislosti tělesného vývoje, zejména vývoje centrální nervové soustavy, s vývojem duševním. Vedle problematiky mentálních retardací a nervových onemocnění se zabývá neurologicky neméně závažným syndromem LMD s jeho specifickou psychickou komponentou. S tím souvisí i zaměření na problematiku školní zralosti, specifických poruch učení a laterality.

Konečně třetí okruh zájmu se soustřeďuje na sociální podmínky vývoje a socializaci dítěte. Sem patří studium, ale i koncepce konkrétních léčebně-preventivních opatření v sociální péči o děti bez rodin, děti hospitalizované a chronicky nemocné, o děti mentálně retardované nebo postižené smyslovými vadami. Přistupuje k tomu dále problematika náhradní rodinné péče a sociální přístup k dětem nechtěným a k dětem z rozvrácených manželství. Patří sem též studium otázek sociální zralosti pro školu.

Vedle svých odborných zájmů má doc. Matějček též přirozené lidské zájmy. Je velkým ctitelem humoru a při-

rody. Jeho sbírka anekdotických historek z klinického prostředí a různých patofyzických formulací z psychologických nálezů a zpráv by vydala za psychologického Alaricha, který by důstojně obstál v konkurenci s medicínským. Dokáže zachovávat si důstojný a vážný výraz, rozesmát k slzám studenty i mladší a starší kolegy. Ale není pouhým pasivním sběratelem. Sám produkuje ve vázané řeči vtipné gratulace a ódy k různým výročím a významným událostem v životě svých spolupracovníků. Jeho vztah k přírodě má poněkud paradoxní ráz, kterým se z psychologického hlediska zabývala celá řada jeho kolegů, počínaje samotným dr. Otakarem Kučerou, jenž jako jeden z nejpovolnějších mu zasvětil samostatnou studii. Doc. Matějček je totiž lovcem, a to ne lovcem beze zbraně. Jedna mladá psychologička, která potkala docenta Matějčka, když se jednou vracel z lovu opásán zastřelenými slukami a kvícalami, v jedné ruce kulovnici, přes rameno pytel s vypaseným ušákem a tučným tetřevem, si dodnes není schopna srovnat v hlavě obraz laskavého otce a miláčka dětí s tímto obrazem násilí a agrese a vzpamatovat se z otřesu. Ale my víme, že agresivní lovec není dobrým lovcem a doc. Matějček, tak jako je pečlivým a přesným diagnostikem, je i uvážlivým a přesným střelcem, i když si proto z něho zákonitě psychologové střílí.

Doc. Matějček má ty vzácné vlastnosti vyrovnané osobnosti, které jsou obecně od psychologů očekávány. Je to patrné právě v harmonickém vztahu jeho osobního života s úsilím a prací ve vědecké disciplíně. Přejeme mu u příležitosti jeho šedesátin, aby mu ještě dlouho vydržel elán, soustředěnost a píle i jeho svérázný smysl pro humor. Do dalších životních a vědeckých úspěchů: Lovu zdar!

Vladimír Borecký

I. KNIHY

Člověk známý neznámý. Mladá fronta, Praha 1959. (Spoluautor: J. Langmeier.)

Psychologie a pedagogika dítěte. Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1961. (Spoluautor: J. Koch.)

Psychická deprivace v dětství. Státní zdravotnické nakladatelství — Avicenum, Praha 1963. (1. vydání), 1968 (2. vydání), 1974 (3. vydání). Angl. překlad: Quesland University Press, Br. sbane — J. Wiley and Sons, New York 1975; něm. překlad: Urban und Schwarzenberg, München—Wien—Baltimore 1977; ruský překlad: Progress, Moskva 1982, v tisku. (Spoluautor: J. Langmeier.)

Poruchy čtení a psaní. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1966. (Spoluautoři: J. Jirásek a Z. Žlab.)

Po dobrém nebo po zlém. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1967.

Psychologie nemocných a tělesně postižených dětí. Učební texty, Pedagogická fakulta UK, SPN, Praha 1970, ÚDVSZP, Brno 1974.

Vývojové poruchy čtení. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1. vyd. 1972, 2. vyd. 1974, 3. vyd. 1975.

Výchova dětí v neúplné rodině. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1. vyd. 1975, 2. vyd. 1977. Ruský překlad: Progress, Moskva 1980. (Spoluautoři: Z. Márová a S. Radvanová.)

Psychologie a základy výchovy. Avicenum, Praha 1978; slov. překlad: Osveta, Martin 1979. (Spoluautoři: V. Bokorová, M. Damborská a J. Hájková.)

Výpravy za člověkem. Odeon, Praha 1981. (Spoluautor: J. Langmeier.)

II. ČASOPISECKÉ PUBLIKACE

Možnosti využití kresebného projevu v psychologické diagnostice. Čs.

psychologie, 1, 1957, č. 1, s. 53—60.

Zkušenosti s vyšetřováním dětí pro zvláštní školy v kraji pražském. In: Psychiatrie v praxi a ve výzkumu. SZN, Praha 1957, s. 99—105.

Psychologické nálezy a nápravný postup u našich dyslektiků. Čs. psychiatrie, 55, 1959, č. 1, s. 23—30.

Některé zkušenosti ze sledování duševního vývoje dětí v dětských domovech pro děti od 1 do 3 let. Čs. pediatrie, 15, 1960, č. 3, s. 234—241.

Vývojová dyslexie I—III. Čs. psychologie, 4, 1960, č. 4, s. 338—353; 5, 1961, č. 3, s. 223—232; 6, 1962, č. 3, s. 287—298. (Spoluautoři: J. Langmeier a V. Konias.)

Standardní psychologické vyšetření (aj.). In: KUČERA, O. a kol.: Psychologické projevy při lehkých dětských encefalopatiích, SZN, Praha 1961.

Několik poznámek o školní zralosti. Otázky defektologie, 5, 1962, č. 8, s. 232—237.

Sledování duševního vývoje ústavních dětí dětskou psychiatrickou službou štěpačského kraje. Čs. pediatrie, 17, 1962, č. 7, s. 621—627.

Lateralita u našich dyslektiků. Čs. pediatrie, 17, 1962, č. 7, s. 621—627.

Lateralita u našich dyslektiků. Čs. psychologie, 7, 1963, č. 2, s. 132—146. (Spoluautor: Z. Žlab.)

Rozbor neuropsychologických nálezů u dětí po parainfekční encefalitidě. Čs. psychiatrie, 49, 1963, č. 6, s. 367—376. (Spoluautoři: S. Doutlík a V. Janda.)

Otázky školní zralosti našich ústavních dětí. Čs. psychiatrie, 7, 1963, č. 4, s. 338—345. (Spoluautor: S. Reithar.)

K otázce adopce. Čs. pediatrie, 18, 1963, č. 9, s. 842—846.

Encefalopatické dítě ve škole. Otázky defektologie, 6, 1963—4, č. 8, s. 223—236.

Návrh nového systému péče o děti vychovávané mimo vlastní rodinu. Pedagogika, 15, 1965, č. 3, s. 316—326. (Spoluautoři: J. Langmeier a J. Koch.)

Parainfekční encefalopatie a dětské encefalopatie. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, 1, 1966, č. 1, s. 62—70. (Spoluautor: S. Doutlík.)

Spor o nový systém péče o děti vychovávané mimo rodinu. Pedagogika, 18, 1968, č. 2, s. 271—276.

Typy deprivované osobnosti dítěte a indikace pro adopci. Čs. pediatrie, 23, 1968, č. 7, s. 644.

Návrh koncepce jednotné poradenské péče o mládež. Čs. psychologie, 13, 1969, č. 2, s. 184—191. (Spoluautor: J. Langmeier.)

Úvahy o pěstounské péči u nás. Čs. pediatrie, 24, 1969, č. 7, s. 654—657.

Nové formy náhradní rodinné péče o děti. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, 7, 1972, č. 1, s. 57—65.

Nechtěné děti. Zprávy VÚP, Praha 1975. (Spoluautoři: Z. Dytrych a V. Schüller.)

Společenská závažnost lehké dětské encefalopatie. Čs. psychiatrie, 72, 1976, s. 229—233. (Spoluautor K. Macek.)

Dítě s lehkou mozkovou obrnou v rodině. In: STEHLÍK, A. a kol.: Dítě s lehkou mozkovou obrnou. Avicenum, Praha 1977, s. 125—139.

Výchova ústavní a rodinná. Vychovatel, 22, 1978, č. 5, s. 148—151.

Hodnota dítěte pro rodinu. Demografie, 1978, č. 2, s. 134—141.

Lehká mozková dysfunkce — pro i proti. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, 13, 1978, č. 1, s. 81—86.

Psychohygienická pomoc rodičům při úmrtí novorozence. Zdravotnická pracovnice, 29, 1979, č. 2—3, s. 89—90.

Psychologická problematika dětí s epileptickým syndromem. Čs. neurologie a neurochirurgie, 42, 1979, č. 1, s. 13—18.

Časní čtenáři. Čs. psychologie, 23, 1979, č. 4, s. 539—543.

Psychologické principy rodinné výchovy. In: Náhradní rodinná péče. Universita Palackého, Olomouc 1980, s. 29—36.

Specifické poruchy čtení a spolupráce mozkových hemisfér. Otázky defektologie, 23, 1980—81, č. 2, s. 70—78.

Lehké odchylky mentálního vývoje. Psychická subdeprivace. Lehké mozkové dysfunkce z psychologického hlediska. Praktický lékař, 61, 1981, č. 21, s. 769—774.

Kresba začarované rodiny. Čs. psychologie, 25, 1981, č. 4, s. 316—329. (Spoluautor I. Strobachová.)

Děti v rodinách alkoholiků. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, 16, 1981, č. 4, s. 303—318; č. 6, s. 537—559.

III. DIAGNOSTICKÉ TESTY

Zkouška čtení. Psychodiagnostické testy, n. p., Bratislava 1971. (Spoluautor Z. Žlab.)

Zkouška laterality. Psychodiagnostické testy, n. p., Bratislava 1971. (Spoluautor Z. Žlab.)

Test obkreslování. Psychodiagnostické testy, n. p., Bratislava 1975. (Spoluautorka M. Strnadová.)

IV. FILMY

Děti bez lásky. Krátký film, Praha 1963. (Režie K. Goldberger.)

Lidé. Krátký film, Praha 1964. (Režie K. Goldberger.)

Vývojové poruchy čtení. Krátký film, Ústav zdravotní výchovy, Praha 1967. (Režie A. Kulič.)

Takové zvláštní dětství. Krátký film, Ústav zdravotní výchovy, Praha 1980. (Režie J. Fairaizl.)

Vladimír Borecký